

KOCSIS ZSÓFIA

kocsis.zsofia@arts.unideb.hu

tanársegéd, PhD hallgató (Debreceni Egyetem, Nevelés-és Művelődéstudományi Intézet)

A járványügyi helyzet hatása a hallgatói munkavállalásra

Employment of working students during the coronavirus epidemic

ABSTRACT

International and national research results have pointed out that the employment of university students is increasing. According to studies in the region, the main motivation factor for student employment is financial reasons, students are motivated by financial independence from their parents, funding for leisure programs and daily expenses. The results have also highlighted that students with unfavorable social status indicators are forced to work, they are less characterized by the horizontal fit of work and studies. The negative effects of student employment are more pronounced in students who struggle with everyday financial problems, work out of coercion, and are disappointed in university education. In their case, the attractive effect of the labor market prevails, and therefore they are even willing to interrupt their studies. In our current research, we examine employment opportunities and changes in financial status of working students during the coronavirus epidemic.

KEYWORDS

student employment, part-time job, COVID-19, dropout, higher education

JEL classification: E24, I23, I29

DOI 10.14232/belv.2021.2.5

<https://doi.org/10.14232/belv.2021.2.5>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Kocsis Zsófia (2021): A járványügyi helyzet hatása a hallgatói munkavállalásra. *Belvedere Meridionale* vol. 33. no. 2. 112–132. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

1. BEVEZETÉS

Az utóbbi évtizedekben a tanulmányok melletti munkavégzés egyre nagyobb szerepet játszik a fiatalok életében, növekvő tendencia jellemző a diákok munkavállalásra. Azonban az elmúlt időszakban a COVID-19 járvány új kihívások elé állította az egész világot (Kristóf 2021). A járványügyi helyzet következtében tömeges elbocsátások következtek be a munkaerőpiacon, s az intézkedések a fiatal, diák munkavállalókat is súlyosan érintették. Kutatásunkkal szeretnénk feltárni, hogyan alakította át a COVID-19 a fiatalok munkavállalási szokásait. Mennyiben változtatta meg a járvány a hallgatók munkához és tanulóhoz való viszonyát? Oktatáskutatói szempontból nagyon fontos kérdés, hogyan befolyásolja a fennálló helyzet a hallgatók tanulmányi elkötelezettségét? Lehetséges, hogy a hallgató megszakítja a tanulmányait, mert diákmunka nélkül nem képes finanszírozni az egyetemi tanulmányait? Az online kérdőíves kutatás (N=235) során a hallgatók korábbi és jelenlegi munkaerőpiaci státusát, anyagi helyzetét, a munkavállalásuk gyakoriságát és a munkakeresési módját ismerhetjük meg. A kutatás során olyan felsőoktatási hallgatókat kerestük, akik az utóbbi egy évben munkát vállaltak az egyetemi tanulmányaik mellett. Kutatásunk újszerűsége, hogy hazai viszonylatban nem készült még olyan tudományos kutatás, amely a járvány diákmunkára gyakorolt hatását vizsgálja.

2. ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

2.1 Hallgatói munkavégzés jellemzői

Az iskolán kívüli nevelés egy fontos eleme a munka világában szerzett tapasztalat – legyen az akár szakmai vagy az élet egyéb területein hasznosítható tapasztalat – jelentős hatással van az iskolai szocializáció sikerére, az eredményességre és az iskolai pályafutásra (Kocsis 2021). Az expanzió eredményeként a hallgatók egyre magasabb arányban és egyre több éven át tartoznak az oktatási rendszerekhez, ebből kifolyólag az intézmény és a tanulás a napirendjüket is meghatározza, sokan vélekednek úgy, hogy a fiatalok egyetlen és legfontosabb feladata

a tanulmányi kötelezettségeik teljesítése, a tanulás. Azonban a munkavállalás egyre nagyobb szerepet játszik a fiatalok életében, s olykor domináns szerepet kap (MARKOS et al. 2019). „*A tanulói, hallgatói munkavállalás alatt azt a jövedelemszerző tevékenységet értjük, amelyet valamely felső- és közoktatási intézményben, nappali tagozatos munkarendben tanuló fiatal végez a tanulmányi időszak alatt illetve szünidőben. Ez a tevékenység megvalósulhat különböző szervezetek, munkaközvetítők által, amely során az fiatalok felügyelt körülmények között legális munkát végeznek.*” (Kocsis 2021:285).

A hallgatói munkavállalás sajátosságainak a kutatása indokolt, hiszen világszerte növekvő tendencia jellemzi, számos nemzetközi kutatás fókuszában áll a tanulmányok melletti munkavégzés gyakoriságának, motivációjának és az iskolai pályafutásra gyakorolt hatásának a vizsgálata (PASCARELLA – TEREZINI 1998, PERNA 2010, RIGGERT et. al. 2006, TEICHLER 2011). A hallgatói munkavállalás sajátosságai országonként eltérőek, hiszen az országok más- más társadalmi, gazdasági paraméterekkel és különböző felsőoktatási rendszerekkel, oktatáspolitikával jellemezhetőek, s különféle módon támogatják a hallgatók oktatásból a munkaerőpiacra való átmenetét (HEINZ 1999, OSTOJ 2020). Az OECD 2012-es kutatási eredményei szerint az általuk vizsgált 23 országban a megkérdezett 16-29 éves korosztály 39%-a rendszeresen dolgozott a tanulmányai mellett. Azonban a nemzetközi kutatás adatai alapján elmondható, hogy a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés leginkább a német, osztrák, francia és észak-amerikai fiatalokra jellemző, akiknek legalább fele olyan munkakörben dolgozik, amely kapcsolódik a tanulmányaikhoz. Míg Koreában, Japánban vagy az Egyesült Államokban a megkérdezettek alig 40%-a végez olyan munkát, amely szorosan vagy legalább részben illeszkedik a tanulmányaikhoz (OECD 2015). Az EUROSTUDENT VI., szintén több európai országot vizsgáló kutatási eredményei szerint, a felsőoktatási hallgatók fele (51%) vállalt munkát a tanulmányai mellett, 35%-uk rendszeresen, míg 16%-uk alkalmanként dolgozott (MASEVIČIŪTĒ et al. 2018). Az Európai Felsőoktatási Térség keleti régiójában végzett korábbi kutatási eredmények szerint az egyetemisták fő motivációja a munkavállalás során az anyagiakhoz köthető, mint a szabadidős tevékenységek finanszírozása, a szülőktől való függetlenedés illetve a megélhetési költségek fedezése. A munkatapasztalat szerzése is ösztönző erővel bír, míg azok a motivációs tényezők (a kapcsolati háló bővítése, az ismerősök szerzése), amelyekből a hallgatók a későbbi elhelyezkedésük, munkavégzésük során is profitálhatnak, kevésbé volt jellemző a felsőoktatási hallgatókra (Kovács et al. 2019, Pusztai & Kocsis 2019). Az EUROSTUDENT VI. adatok szerint a kutatásba bevont országok kétharmadában a hallgatók legalább 45%-a tanulmányaihoz kapcsolódó munkát végzett. Szinte minden vizsgált országban a mesterszakos hallgatókra volt jellemző a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése, kivétel ezalól Románia, ahol az alapszakos és mesterszakos hallgatók tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzési aránya szinte megegyezett. Képzési területenként vizsgálva az informatika, az oktatás és egészségügyi képzések hallgatói gyakrabban végeztek a tanulmányaikhoz illeszkedő munkát (MASEVIČIŪTĒ et al. 2018). Kocsis és Alter (2021) eredményei szerint a munkavégzés gyakorisága, valamint a tanulmányokhoz illeszkedő munkavégzés tekintetében a műszaki, természettudományos és nem-STEM képzések viszonylag homogénnek tekinthetőek, azonban az orvos- és egészségügyi képzések hallgatóira kevésbé jellemző a munkavégzés, míg az informatikus hallgatók körében gyakoribb. A munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése leginkább az informatikus hallgatók sajátossága, míg az orvostanhallgatók esetében ez nagyon

ritka. Eredményeik arra is felhívták a figyelmet, hogy az informatikus hallgatók számára az új ismerősök szerzése különösen fontos.

A munkavégzés felsőoktatási eredményességre gyakorolt hatásával kapcsolatban ellentmondó eredmények születtek (DARMODY – SMYTH 2008, Hámori et al. 2018). Az Eurostudent VI. szerint a hallgatók negyede munkahelyi okokra hivatkozva szakította félbe tanulmányait, vagyis náluk erősen megjelent a munkaerőpiac vonzó hatása (MASEVIČIŪTĒ 2018). Lemorzsolódással hazai foglalkozó kutatások szerint (KOC SIS 2020, Kovács et al. 2019, Pusztai & Szigeti 2018, Kocsis & Pusztai 2020) a tanulmányok megszakításának egyik legfőbb oka az anyagi nehézségekre és munkavállalásra vezethető vissza. Lemorzsolódás szempontjából veszélyeztetettek azok a fiatalok, akik anyagi kényszer miatt vállalnak munkát, csalódtak az egyetemi képzésben, vagy olyan munkát végeznek, amely a végzettség megszerzése nélkül is elegendő jövedelmet biztosít. Jelenlegi kutatásunk szempontjából fontos kérdés, mennyire lesznek veszélyeztetettek azok a hallgatók, akik főként anyagi kényszer miatt vállaltak munkát? Az Eurostudent VI. szerint a magyarországi hallgatók csaknem fele munka nélkül nem tudná megengedni magának, hogy a felsőoktatásban tanuljon (MASEVIČIŪTĒ et al. 2018). A járvány következtében sok fiatal veszítette el a munkáját. A dolgozó hallgatókat széles körben vizsgáló oktatáskutatási eredményekkel még nem találkozhatunk, a nemzetközi szakirodalom (ARISTOVNIK 2020) is csak hozzávetőlegesen érinti a hallgatói munkavégzés kérdéskörét a járvány idején. Az Eu-Diákok Iskolaszövetkezetet marketing és kommunikációs vezetője szerint 4-5000 diák vállalt általuk munkát, azonban a vírus megjelenésekor a megrendeléseik 80%-át elveszítették¹.

Kutatásunk újszerűsége, hogy hazai viszonylatban nem készült még olyan tudományos kutatás, amely a járvány diákmunkára gyakorolt hatását vizsgálja. A kutatás eredményei jelentősek lehetnek az egyetemek számára, különösen a járványügyi időszak lezárulása utáni helyzetértékelés szempontjából. A kutatás során feltárjuk a munkavállalás valamint a járványügyi helyzet okozta rizikótényezőket, illetve azonosíthatóak a járvány sújtotta rizikócsoportok és problémáik. Továbbá adataink alapján megismerhetők azok a képzések, ahol a legmagasabb a munkavállaló hallgatók aránya, ezáltal magasabb lehet a lemorzsolódási rizikó is. Eredményeink további kutatási irányok kijelölésére és szakpolitikai döntéshozás támogatására egyaránt alkalmasak lehetnek.

3. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

Oktatáskutatási szempontból lényeges kérdés, hogyan befolyásolja a fennálló helyzet a hallgatók tanuláshoz való viszonyát? Lehetséges, hogy a hallgató megszakítja a tanulmányait, mert diákmunka nélkül nem képes finanszírozni az egyetemi tanulmányait? A témában folytatott korábbi kutatási eredmények szerint (KOC SIS 2020, KOVÁCS et al. 2019, PUSZTAI – SZIGETI 2018, PUSZTAI – KOC SIS 2020) feltételezzük, hogy a fennálló járványügyi helyzet jelentősen, negatív irányban alakította át a hallgatók munkavállalási lehetőségeit, s a korlátozások következtében a diákok döntő többsége elesett a fő jövedelemforrásától. Ugyanis a magyarországi fiatalok körében a munkavállalás motivációja főként az anyagiakhoz köthető, mint a szabadidős programok

¹ Tömeges elbocsátások – a koronavírus-járvány első hullámának hatása a diákmunkára. <https://oktatas.atlatszo.hu/2020/11/04/tomeges-elbocsatasok-az-elso-hullam-hatasa-a-diakmunkara/>

finanszírozása, szülőktől való függetlenedés és a mindennapi költségek fedezése. Előzetes kutatási eredmények szerint a lemorzsolódott hallgatók egyik csoportját az anyagi okok és munkavállalás miatt lemorzsolódók alkották (Kovács et al. 2019), ezáltal feltételezzük, hogy kialakult egy olyan hallgatói réteg, akik úgy döntöttek, hogy a tanulmányaikat megszakítják, szüneteltetik, s inkább a munkaerőpiacon helyezkednek el, akár olyan munkakörben, amelyet a járvány kevésbé befolyásolhat, s nem igényel felsőfokú végzettséget.

4. MÓDSZERTANI HÁTTÉR

A kutatásban olyan felsőoktatási hallgatók vettek részt, akik rendszeresen dolgoznak vagy dolgoztak a tanulmányaik mellett, a vizsgálat adatfelvétele 2021 január és 2021 márciusa között, online zajlott². A kérdőívet önkéntesen 235 fő töltötte ki, akiknek a 73%-a már a vírus előtt is rendszeresen vállalt munkát az egyetem mellett. A kérdőív első kérdésblokkja a koronavírust megelőző munkavállalási szokásokat tárja fel: munkavállalás gyakorisága, motivációja, a munka tanulmányokhoz való kapcsolata. Emellett a hallgatók anyagi háttérét és a lemorzsolódási hajlamot is vizsgáljuk. A második kérdésblokk a 2020. tavaszi időszakra, a korlátozások ideje alatti munkavégzésre fókuszál. Az intézkedések hatását vizsgáljuk a munkavállalási lehetőségekre, anyagi helyzetre és a lakhatásra. Fontosnak tartjuk, hogy azt is felmérjük, hogyan változott a dolgozó hallgatók tanuláshoz való viszonya. A nyári és az őszi időszak megváltozott munkavállalási lehetőségeiről is kívánunk információt szerezni, valamint, hogy a kérdőív kitöltésekor (2021. január-március) milyen munkaerőpiaci helyzettel jellemezhetőek a megkérdezett hallgatók. Az utolsó kérdésblokkban a járványügyi helyzet legfőbb tapasztalatait, illetve a munka és a tanulás viszonyát vizsgáljuk, valamint a hallgatók családi és intézményi háttérére vonatkozó kérdések jelennek meg.

A minta bemutatása

A kutatás során 235 nappali tagozatos, felsőoktatási hallgató adatait dolgoztunk fel, akiknek 86,4%-a államilag támogatott képzési formában vett részt. 55%-uk alap-, 19%-uk mesterképzésben, míg 26%-uk osztatlan képzésben tanult, s mindannyian aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkeztek a kérdőív kitöltésének a pillanatában. A megkérdezettek intézmény szerinti megoszlása: a hallgatók 74,8%-a a Debreceni Egyetem hallgatója, ezt követően a diákok főként a Nyíregyházi Egyetemen (8,1%), az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (5,1%) és a Miskolci Egyetemen (2,1%) tanulnak. Továbbá néhány nagyobb vidéki és fővárosi egyetem diákja is kitöltötte a kérdőívet.³ A hallgatók főként osztatlan tanárképzésben (20,1%), bölcsészettudományi (15,8%), gazdaságtudományi (15%) és orvosi-és egészségtudományi (11,5%) képzésben

² A kutatás az EFOP-3.6.1-16-2016-00022,,Debrecen Venture Catapult Program Fiatal Kutatói Ösztöndíj 4.1. támogatásával valósult meg.

³ Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Eszterházy Károly Egyetem, Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Pannon Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Semmelweis Egyetem, Széchenyi István Egyetem, Szegedi Tudományegyetem.

vesznek részt, míg a pedagógusképzés, az agrár, a jogi, a műszaki, az informatika, a természettudományi illetve a társadalomtudományi területek hallgatói kisebb arányban töltötték ki a kérdőívet.

A válaszadók közül 62 férfi és 169 nő vett részt a kutatásban, a hallgatók 16%-a 20 év alatti, 71%-a 21 és 25 év közötti, 8%-uk 26 és 30 éves korosztályhoz tartozik, a további kitöltők az atipikus életkorúakhoz sorolhatók. Korábbi kutatási eredmények szerint a hallgatók társadalmi, kulturális jellemzői összefüggésben vannak a munkavállalás gyakoriságával és motivációjával (KOVÁCS et al. 2019, PERNA 2010, PUSZTAI – SZIGETI 2018). A diákok családi háttérének lényeges mutatója az intézményesült kulturális tőke, melyet a szülők legmagasabb iskolai végzettsége alapján határoztunk meg. Az Európai Felsőoktatási Térség keleti régiójának hallgatói évtizedek óta az oktatáskutatás fókuszában állnak, az említett térségben felülreprezentált azoknak a diákoknak a száma, akiknek a szülei középfokú végzettséggel rendelkeznek, alsó-középosztálybeli származásúak és szolid pénzügyi helyzettel rendelkeznek (PUSZTAI 2015).

A diákok 40,9%-nak az édesanyja középfokú végzettséggel rendelkezik, viszont 35,7%-nak felsőfokú, egyetemi végzettsége van. 22,6%-uk alapfokú iskolai végzettség birtokában van. A hallgatók 36,8-36,8%-nak az édesapja alap illetve középfokú végzettséggel rendelkezik. A szülők munkaerőpiaci státusát vizsgálva azt láthatjuk, hogy a hallgatók többségének (anya 76,5%, apa 74%) a szülei állandó munkahellyel rendelkeznek. Az édesanyák 9%-a nem dolgozik, 8%-uk nyugdíjas, míg néhány hallgatónak az édesanyja közmunkát vagy alkalmi/idénymunkát végez. A hallgatók 11,5%-nak az édesapja elhunyt vagy nem ismerik, ezt követően 8%-uk nem dolgozik.

5. EREDMÉNYEK

A jelenlegi elemzéssel az a célunk, hogy átfogó képet kapjunk arról, hogyan alakította át a koronavírus a hallgatói munkavállalás gyakoriságát, a munkavégzési lehetőségeket és az egyetemisták anyagi helyzetét, valamint a tanuláshoz való viszonyát. Elsőként azt vizsgáltuk, hogyan változott a munkavégzés gyakorisága az egyes időszakokban, tehát milyen változások figyelhetők meg a koronavírus előtti időszakhoz képest.

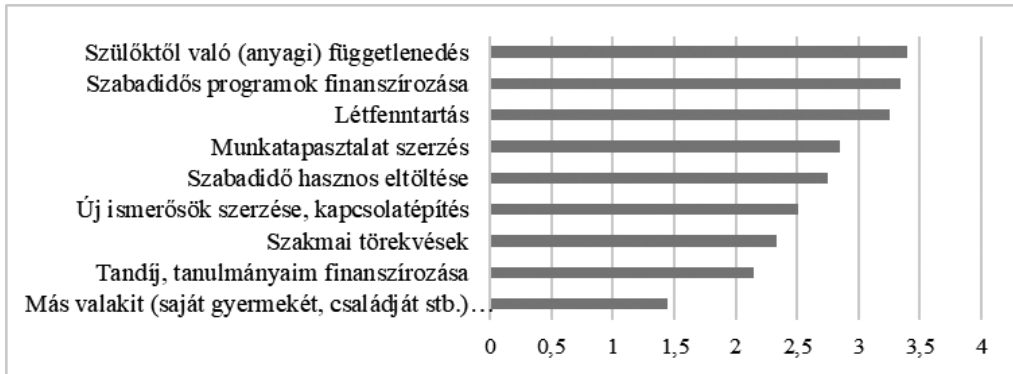
5.1 A hallgatók anyagi helyzetének és munkavégzési jellemzőinek a változása

A hallgatói munkavállalás jellemzői a koronavírus előtt

Kutatásunk során a hallgatók munkavállalásának gyakoriságát a következőképpen határoztuk meg: hetente, havonta, évente, soha. Az eredményeink szerint a vírus megjelenése előtt a kutatásban részt vevő hallgatók 73,6%-a hetente, 11,5%-uk havonta vállalt munkát a tanulmányai mellett. A megkérdezettek nagyon csekély százaléka (4,3%) évente, alkalmyszerűen vállalt munkát, míg tizedük nem dolgozott a koronavírus előtti időszakban. A tanulmányi időszakon kívül, szünidőben valamint a vizsgaidőszakban is hasonlóan alakult a hallgatók munkavállalási

aránya, a többségük heti és havi rendszerességgel dolgozott. Összesen kilenc lehetséges motivációs tényezővel vizsgáltuk, hogy azok mennyire játszottak fontos szerepet a megkérdezettek munkavállalásában. A hallgatók 1-től 4-ig terjedő Likert-skálán adták meg válaszaikat (1 – Egyáltalán nem jellemző; 4 – Teljes mértékben jellemző).

1. ábra. A munkavállalás motivációja (átlagpontok 1-4 fokú skálán, N=235)

Forrás: saját szerkesztés

A koronavírus előtti időszakban a hallgatókat főként a szülőkötől való anyagi függetlenedés, a létfenntartás és a szabadidős programok finanszírozása motiválta, majd a munkatapasztalat szerzése és a szabadidő hasznos eltöltése. Az új ismerősök szerzése, és a szakmai ambíciók háttérbe szorultak az anyagiakhoz köthető motivációs tényezőkhöz képest. A hallgatók neme, a szülők iskolai végzettsége és a munkavállalás motivációi között nem találtunk szignifikáns összefüggést.

A munka és a tanulmányok horizontális illeszkedését vizsgálva az eredményeink megegyeznek korábbi kutatásokban tapasztalt mechanizmusokkal (KOVÁCS et al. 2019, PUSZTAI – KOCSIS 2019, KOCSIS – ALTER 2021), ugyanis a megkérdezett hallgatók többségének (57%) a munkája nem kapcsolódik a tanulmányaihoz. A hallgatók negyedének részben, míg 16%-nak szorosan illeszkedik a munkája a tanulmányaihoz. Az eredményeinkből látható, hogy a szakmai törekvések, az új ismerősök szerzése, s ezáltal a kapcsolati háló bővítése kevésbé motiválja a hallgatókat, ebből kifolyólag nem is feltétlenül törekszenek arra, hogy a tanulmányaikhoz szorosan illeszkedő munkát végezzenek. Ezt alátámasztja a munkakeresés módja is, ugyanis a megkérdezett hallgatók 61%-a diákszövetkezet révén keres munkát, amelyek tipikus, a tanulmányi területhez kevésbé illeszkedő munkát kínálnak a hallgatóknak. Ezt követően a hallgatók a család és az ismerősök által keresnek munkát, valamint álláskereső oldalak segítségével. A hallgatók negyede a korábbi munkahelyi kapcsolataik révén is keres munkát, azonban csupán néhány hallgató (2,7%) keresi fel az egyetemi karrierirodákat. A munkaórák számát tekintve az egyetemisták 30,3%-a legfeljebb heti 16 órában, 19,2%-uk akár 20 óráig is dolgozik hetente, azonban a hallgatók 16,2%-a több mint 31 órában vállalt munkát a tanulmányaik mellett, s a többségük (82%) elégedett az időbeosztásával, úgy gondolják, hogy jól össze tudják hangolni a munkát és a tanulást.

A diákok anyagi helyzetét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy 56,7%-uk szerint mindenük megvolt ebben az időszakban, azonban nagyobb kiadásokat nem engedhettek meg maguknak, 36,9%-uk azonban úgy gondolta, hogy nagyobb kiadásokat is tudtak fedezni (pl.: nyaralás, étterembe járás, különböző megtakarítások stb.). A mindennapi anyagi gondokkal való küzdelem a hallgatók néhány százalékát érintette. A megkérdezettek többségét (64%) a szülei rendszeresen tudták támogatni, akár kisebb, akár nagyobb összeggel is. A hallgatók tizedére volt jellemző, hogy a szülei alkalmanként tudtak nekik kölcsönadni, ha a hallgató rászorult. A diákok 12%-át a szülei anyagilag nem, hanem egyéb módon próbálták támogatni (pl.: étellel). 6,8%-at a szülők semmilyen módon nem tudták támogatni.

Hallgatói munkavállalás 2020 tavaszi időszakában

2020-ban a járvány világszerte érintette az oktatási rendszereket, s fokozott terjedése az iskolák, egyetemek széleskörű, teljes bezárásához vezetett. A tavasszal megjelentek az első járványügyi intézkedések, amely nagymértékben átalakították a felsőoktatási hallgatók mindennapjait (KRISTÓF 2020). A hallgatók 56%-nak nem volt változás a lakhatásában, azonban lakhatási körülmények megváltozása a hallgatók jelentős részét érintette. 26%-uk kollégista volt, akiknek ki kellett költözniük a kollégiumból, az albérletben élő hallgatók tizede hazaköltözött, de a bérleti díjat és egyéb költségeket továbbra is fizette, hogy a járványügyi intézkedések után vissza tudjon költözni. Viszont néhány diák (4,3%) nem tudta fenntartani az albérletet, így felbontották a szerződésüket.

Az intézkedések következtében nem csak a lakhatásukban történtek változások, hanem a munkavállalási lehetőségeikben. A megkérdezett hallgatók 22%-a elvesztette a munkáját. A munkáját elvesztett hallgatóknak a 33%-a úgy nyilatkozott, hogy nem okozott gondot a munkájuk elvesztése, ugyanis a szülei tudták őket támogatni, 15%-nak volt félretett pénze, amiből tudta finanszírozni a további kiadásait. Míg 7,5%-uknak a felsőoktatási intézménytől származó támogatásuk volt, tanulmányi és/vagy szociális ösztöndíj formájában. Azonban a munkájukat elvesztett diákok 26%-nak problémát okozott, ugyanis a munka volt a fő bevételi forrásuk.

A diákok 23%-a egy ideig nem tudott dolgozni, de a korlátozások enyhítése után újból vállalhattak munkát. A hallgatók szintén ötöde úgy nyilatkozott, hogy az intézkedések nem voltak hatással a munkavállalásukra, folyamatosan tudtak dolgozni, míg 8%-uk csak csökkentett óraszámban ugyan, de tudott munkát vállalni. A megkérdezettek 8,6%-nak lett volna munkája, de haza kellett költözniük. Ők azok a hallgatók voltak, akik kollégiumban laktak illetve közülük néhány nem tudták fenntartani az albérletüket, így hazaköltöztek a szüleikhez.

Az elemzés további részében megvizsgáltuk, hogyan változott a hallgatók anyagi helyzete az intézkedések következtében, az erre vonatkozó adatok az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

1. táblázat. A dolgozó hallgatók anyagi helyzete 2020 tavaszán (N=235)

<i>Szubjektív anyagi helyzet</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Mindennem megvolt, jelentősebb kiadásokra is telt.	49	21
Mindenem megvolt, ami szükséges, de jelentős kiadásokat nem engedhettem meg.	152	65,2
Előfordult, hogy a mindennapi kiadásaimat sem tudtam fedezni.	25	10,7
Gyakran előfordult, hogy nem volt pénzem a mindennapi kiadásokra (étkezés stb.).	7	3
<i>Szülői támogatás megléte</i>		
Rendszeresen támogattak, akár nagyobb összeggel is.	61	26,4
Rendszeresen támogattak, de csak minimális összeggel.	93	40,3
Ritkán támogattak.	28	12,1
Alkalmanként tudtak kölcsön adni, ha szükséges volt.	24	10,4
Nem tudtak támogatni	25	10,8

Forrás: saját szerkesztés

A koronavírus előtti időszakhoz képest minimális, de mégis negatív irányú változás történt a hallgatók anyagi helyzetében. 15%-kal csökkent azoknak a hallgatóknak az aránya, akik úgy vélték, hogy jelentősebb kiadásokat is megengedhetnek maguknak. Megduplázódott azoknak a hallgatóknak a száma, akiknél előfordult, hogy a mindennapi kiadásaikat sem tudták fedezni, korábban ez csak a hallgatók 5%-ra volt jellemző, ebben az időszakban már a megkérdezettek tizedét érintette. Bár még mindig a hallgatók alacsony százalékára jellemző, hogy gyakran küzdenek anyagi gondokkal, a számuk az intézkedések következtében emelkedett. A szülői támogatás mértékét tekintve nem történt jelentős változás, a hallgatók többségét a szülők továbbra is tudták támogatni bizonyos összegekkel, s tizedüknek alkalmanként tudtak kölcsönadni. Minimális, de emelkedett azoknak a hallgatóknak a száma, akiket a szülők semmilyen formában nem tudnak támogatni. Korábban ez csak a diákok 6,8%-ra volt jellemző, ebben az időszakban már 10,8%-ukra.

Hallgatói munkavállalás 2020 nyarán

A nyári időszakban a megkérdezettek hallgatók 44%-a többet dolgozott, mint a tavaszi időszakban, 18%-uk úgy ítélte meg, hogy a munkavállalásuk gyakorisága nem változott, csaknem ötödük ritkábban dolgozott. Ebben az időszakban a válaszadók 19%-a nem dolgozott. Ha a munkavégzés gyakoriságát vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy nyáron a hallgatók 47%-a napi, 24%-a heti rendszerességgel dolgozott. Az eredményeinkből azt láthatjuk, hogy az egyetemisták túlnyomó többségének volt lehetősége a rendszeres munkavállalásra, s több mint felük (60%) az őszi szemeszterben is ugyanott folytatta a munkáját, ahol a nyári szünetben dolgozott. Azok a hallgatók, akik nem a nyári munkahelyükön folytatták a munkájukat a következő okokat határozták meg: 7%-uk nyári alkalmi, idegymunkát vállalt vagy önkormányzatok által hirdetett diákmunkában vett részt. Hasonló volt azoknak a hallgatóknak az aránya, akiknek a pozitív változás következett a munkaerőpiaci helyzetükben, mint például, hogy a szemeszter elejétől

biztos állást kaptak, magasabb fizetéssel járó vagy a tanulmányaikhoz kapcsolódó munkakörben kezdhetek el dolgozni. Néhány hallgató munkavégzésében negatív változás történt, ugyanis az újabb korlátozások miatt a munkahelyük bezárt, így nem folytathatták a munkájukat. Azonban voltak olyan diákok is, akik tudatosan nem folytatták a nyári munkájukat, ugyanis a szemeszter kezdetével már a tanulásra szerettek volna koncentrálni, s a tanulmányi pályafutásukat nem akarták olyan alternatív elfoglaltsággal „veszélyeztetni” mint a munkavállalás.

2020/2021-es őszi szemeszter

A hallgatók saját anyagi helyzetének változásait vizsgálva azt láthatjuk, hogy 2020 őszére valamelyest stabilizálódott a felsőoktatási hallgatók anyagi helyzete. A tavaszi időszakhoz hasonlóan a diákok 65%-nak mindene megvolt, amire szüksége volt, azonban emelkedett azoknak a hallgatóknak a százalékos aránya, akik jelentősebb kiadásokat is megengedhettek maguknak. A tavaszi helyzethez képest csökkent a mindennapi anyagi gondokkal küzdő hallgatók száma.

2. táblázat. A dolgozó hallgatók anyagi helyzete 2020 őszén (N=232)

<i>Szubjektív anyagi helyzet</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Mindennem megvolt, jelentősebb kiadásokra is telt.	65	28
Mindenem megvolt, ami szükséges, de jelentős kiadásokat nem engedhettem meg.	151	65,1
Előfordult, hogy a mindennapi kiadásaimat sem tudtam fedezni.	13	5,6
Gyakran előfordult, hogy nem volt pénzem a mindennapi kiadásokra (étkezés stb.).	3	1,3

Forrás: saját szerkesztés

A 2020/2021-es tanév őszi szemeszterében a megkérdezett hallgatók 36%-a részesült tanulmányi ösztöndíjban, emellett 20%-uk szociális támogatást is kapott. A diákok 16,5%-ra volt jellemző, hogy egyéb ösztöndíjban is részesültek (tehetséggondozás, sport vagy művészeti ösztöndíj), azonban a válaszadók 40%-a semmilyen ösztöndíjat vagy támogatást az említett szemeszterben.

A felsőoktatási intézménytől kapott támogatás mellett a hallgatók legfőbb bevételi forrása a munkavállalásból származó jövedelem. Eredményeinkből azt láthatjuk, hogy a koronavírus második hulláma alatt a hallgatók munkavállalási gyakorisága alig változott a vírus előtti időszakhoz képest, hiszen akkor a diákok 73,6%-a dolgozott heti, 11,5%-uk pedig havi rendszerességgel. Az őszi szemeszter alatt a diákok jelentős része (68%) továbbra is heti rendszerességgel vállalt munkát, tizedük havonta néhány alkalommal dolgozott, azonban 22,6%-uk egyáltalán nem végzett semmilyen jövedelemszerző tevékenységet. A ledolgozott heti óraszámok esetében is a vírus előtti időszakhoz hasonló tendenciák érvényesültek, amelyet a következő táblázatban hasonlítottunk össze (3. táblázat).

3. táblázat. A heti munkaórák száma a vírust megelőző időszakban és 2020 őszén (N=235)

	<i>Járványügyi helyzet előtti időszak</i>		<i>2020/2021 őszi szemeszter</i>	
	N	%	N	%
1-16 óra	71	30,3	52	22,2
17-20 óra	45	19,2	41	17,5
21-25 óra	34	14,5	32	13,7
26-30 óra	21	9	16	6,8
31 óra fölött	38	16,2	40	17,1
nem dolgozott	25	10,7	53	22,6

Forrás: saját szerkesztés

A munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése szempontjából elmondható, hogy a hallgatók többsége továbbra is olyan munkakörben dolgozik, amely nem kapcsolódik a tanulmányaihoz, s ezáltal speciális, szakmai tapasztalatokra nem tudnak szert tenni. A megkérdezettek 43%-nak nem illeszkedik a munkája a tanulmányaihoz, 14,3%-uk csak részben. A hallgatók ötöde végez olyan munkát, amely során lehetősége van a szakmai tudását is gyarapítani.

Jelenlegi munkavállalás

A kérdőív kitöltésnek időszakában (2021 január-március) a hallgatók 36%-a nem dolgozott. Bár nem állt rendelkezésünkre erre vonatkozó információ, feltételezhető, hogy a vizsgaidőszakban a hallgatók ritkábban vállalnak munkát. A hallgatók 26%-a naponta dolgozott, 31%-uk hetente néhány napot dolgozott. A tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés esetében a válaszadók 36,5%-a olyan munkát végez, amely nem kapcsolódik a tanulmányaihoz. A szorosan (19,6%) és részben (13,5%) kapcsolódó munkavégzés továbbra is hallgatók harmadára jellemző.

A hallgatók anyagi helyzete a kérdőív kitöltésének pillanatában átlagosnak mondható, akár a koronavírus előtti időszakkal, akár a járványügyi intézkedések első hónapjaival majd a második hullám időszakával hasonlítjuk össze, a megkérdezettek 58,2%-a úgy gondolja, hogy mindent tud finanszírozni, amire szüksége van. Szubjektív megítélésük alapján jobb anyagi helyzetben van a hallgatók 28,4%-a, azonban a nyári és őszi hónapokhoz képest emelkedett azoknak a hallgatóknak a száma, akik gyakori vagy mindennapi anyagi gondokról számoltak be. A megkérdezettek 41%-a semmilyen támogatásban, ösztöndíjban nem részesül, tanulmányi ösztöndíjat is csak 30%-uk, míg szociális ösztöndíjat alig ötödük kap. A hallgatók 39%-a úgy vélte, hogy a járványügyi helyzet alatt nem tudott félretenni, pénzt megtakarítani, azonban 40%-uknak alkalmanként sikerült megtakarítani, 21,5%-uk pedig rendszeresen tett félre a jövedelméből.

Új munkakörök?

Az eredményeinkből láthattuk, hogy a hallgatói munkavállalás gyakorisága nem csökkent drasztikus mértékben a járvány hatására, annak ellenére sem, hogy a munkaerőpiacon tömeges

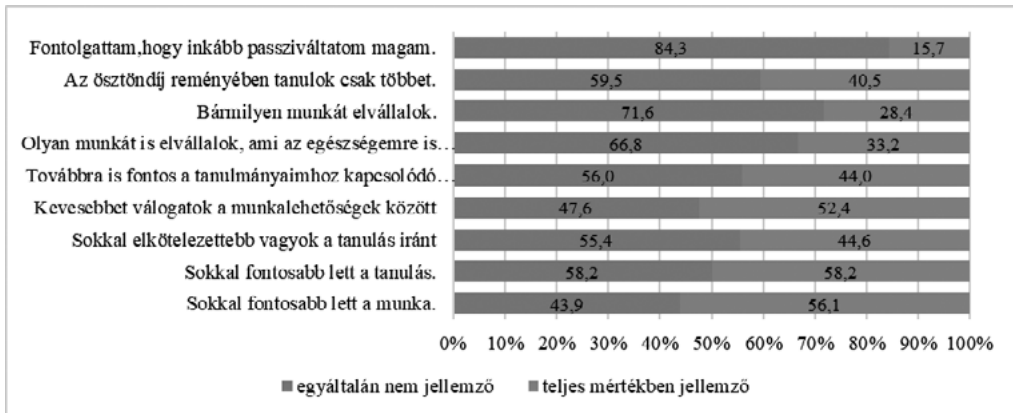
leállások és elbocsájtások voltak. Azonban a fennálló járványügyi helyzetben új munkakörök betöltésére is kerestek diákokat. A hallgatók tapasztalatai alapján a legtöbb munkaadó, diák-szövetkezet a maszkok ellenőrzésére és ételkiszállításra keresett hallgatókat. Emellett diákokat kerestek olyan munkakörök betöltésére, mint a kézfertőtlenítő adagolása, osztogatása, testhőmérséklet mérés, az üzletekben a vásárló létszám ellenőrzése vagy az idősáv betartatása. A hallgatók véleménye alapján ezeket a munkákat gyakran betanított munkaként hirdették. Azonban ezekben a munkakörökben a megkérdezett hallgatók közül csak néhányan vettek részt, s ők úgy gondolták, hogy korábbi munkáikhoz képest magasabb órabért kaptak. A vizsgálat során arra is kitértünk, hogy a munkaadók milyen módon gondoskodtak a hallgatók biztonságáról, megfelelő egészségügyi állapotáról. A hallgatók többségének a munkaadók biztosítottak kézfertőtlenítőt, maszkokat, a diákok negyedének még kesztyűt is. 29,8%-ra volt jellemző, hogy váltott műszakban dolgoztak, mindig ugyanazokkal a munkatársaikkal, s ezáltal próbálták biztosítani az egészségügyiileg is megfelelő munkakörülményeket. A válaszadók 15%-a nyilatkozott úgy, hogy a munkavállalás során mindenről saját magunknak kellett gondoskodni.

5.2 A tanuláshoz való viszony és a munkavállalás összefüggései

Előzetes kutatási eredmények szerint a munkavégzéssel kapcsolatos döntés jelentősen befolyásolja a hallgatók tanulmányokhoz való viszonyát (KOC SIS – PUSZTAI 2020), azonban ambivalens kutatási eredmények születtek a munkavállalás egyetemi pályafutásra gyakorolt hatásával kapcsolatban. Egyes megközelítések szerint a munkavállalás a lemorzsolódás egyik előrejelzője lehet, s rizikófaktorként értelmezhető, hiszen akadályozza az önálló tanulásra, a kurzusokra fordított időt, valamint gátolja a hallgatók egyetemi életbe való beágyazódását, az interakciók kialakulását az oktatókkal és hallgatótársakkal (CURTIS – SHANI 2002, DARMODY – SMYTH 2008, KOVÁCS et al. 2019, MCCOY – SMYTH 2004). TINTO (1975) szerint a szociokulturális sajátosságokon túl ezek a tényezők is nagymértékben hozzájárulnak a hallgatók sikeres diploma-szerzéséhez. Továbbá a munkavállalás negatív következményekkel járhat, ha a diákok éjszakai műszakban vagy felelősségteljes munkakörben dolgoznak, hiszen ebben az esetben folyamatos kihívásokkal kell szembenéznük, s ezek gyakran a munka, a magánélet és a tanulmányok közötti egyensúly felbomlásához vezetnek (BAFFOE-BONNIE et al. 2007, POLLARD et al. 2013).

Megvizsgáltuk, hogyan alakult a járványügyi időszakban a hallgatók munkához és tanuláshoz való viszonya. Eredményeink alapján elmondható, hogy a megkérdezett diákok 56,1%-a úgy gondolja, hogy a járványügyi helyzet következtében sokkal fontosabb lett számára a munka, de hasonló arányban gondolkodnak a tanulás fontosságáról is. A válaszadók 40,5%-a azt nyilatkozta, hogy csak az ösztöndíj reményében tanul többet, mert az is egy plusz jövedelemnek számít ebben a bizonytalan helyzetben. Láthatjuk, hogy az anyagi biztonságra való törekvés ilyen formában is megjelenik a hallgatók életében, akik számára a magasabb tanulmányi átlagok elérése a magasabb átlagokért kapható ösztöndíj mértéke miatt fontos, ez motiválja őket a tanulásra, s nem a tudás megszerzése.

2. ábra. A munka és a tanulás viszonya a járvány alatt (N=235)

Forrás: saját szerkesztés

A hallgatók 44,6%-a úgy érzi, hogy elkötelezettebb lett a tanulmányai iránt a koronavírus és a fennálló helyzet miatt, azonban éppen a vírushelyzet miatt a hallgatók több mint tizede fontolgatta, hogy a passzíváltatja magát, hogy teljes munkaidőben tudjon dolgozni, ezzel anyagi biztonságot teremtsen magának. A tavaszi időszakban 4 fő volt, aki gyakran fontolgatta a tanulmányok megszakítását, közülük egy fő, valóban megszakította a következő félévben a tanulmányait, a következő ok miatt: „*Muszáj volt passzíváltatnom magam, hogy meg tudjam szerezni a nyelvvizsgát. A döntésemet nem befolyásolta a vírus.*” Másik 3 hallgató is passzíváltatta magát, azonban az első hullám idején még nem voltak ilyen terveik. Ettől a néhány hallgatótól függetlenül még a hallgatók 22%-ban felmerült néhányszor a passzíváltatás gondolata. Megvizsgáltuk, milyen okokra hivatkoztak, a nyílt kérdésre adott válaszaik a következők voltak:

„*A gyakorlati oktatást nem tudták megvalósítani megfelelő színvonalon.*”

„*A munkámban való fejlődéshez egy külföldön eltöltött félévre van szükségem, ezért gondolkodtam rajta.*”

„*A szakásos jövőképtől való félelem miatt.*”

„*Pszichikailag nagyon megterhelő volt minimális kontakttal folytatni a tanulmányaimat, lévén, hogy a közösségi élmény és a napi szintű személyes kontakt segít az anyagok feldolgozásában. Sokszor éreztem magam egyedül és bezárva.*”

„*Rettenetesen kimerítő volt az önálló munka. Művészeti szakon tanulok, így a kontakt órák hiánya teljesen elvette a lényegét a képzésből. Szörnyű volt.*”

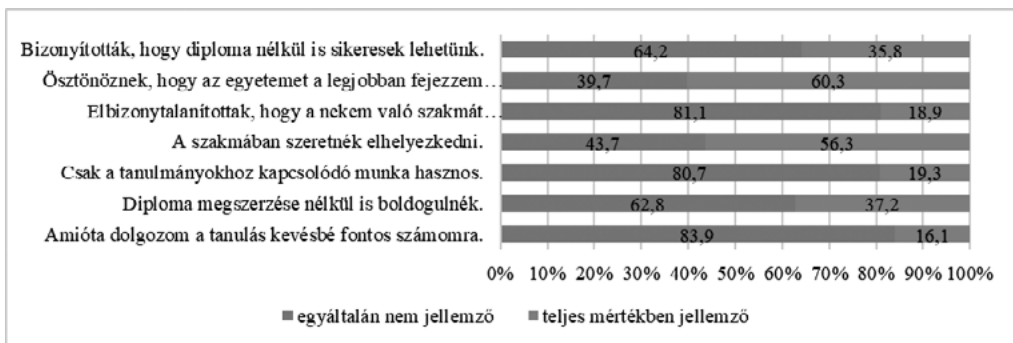
Habár a tanulmányok tényleges megszakítása a hallgatók nagyon csekély körét érintette, elgondolkodtató, hogy a megkérdezettek ötödében többször felmerült a passzíváltatás. Bár eredményeinkből nem vonhatunk el egyértelmű következtetéseket és általánosításokat, viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy az intézmények, az oktatók szerepvállalása, a gyakorlati oktatás minősége bizonyos esetekben döntő jelentőséggel bírhat a tanulmányok megszakításában.

A munkavállalás tekintetében elmondható, hogy a hallgatók 52,4%-ra jellemző, hogy kevésbé válogatnak a munkalehetőségek közül, viszont 44%-uk számára a járványügyi helyzet

ellenére is fontos, hogy olyan munkát vállaljanak, ami valamilyen módon kapcsolódik a tanulmányaikhoz. Azonban a megkérdezettek harmada úgy gondolja, hogy bármilyen munkát elvállal, számára csak az fontos, hogy dolgozzon. 33%-uk olyan munkát is elvállalna, ami akár az egészségére is veszélyes lehet, jelen esetben minden olyan munkakört értünk ezalatt, ahol a diákok emberekkel dolgoznak, s rendszeresen ki vannak téve a vírusveszélynek.

Ezt követően megvizsgáltuk, hogy a járványügyi helyzettől függetlenül a munkavállalás során szerzett tapasztalatok mennyire befolyásolják a hallgatók tanulmányokhoz való viszonyát (3.ábra). Eredményeinkből jól látható, hogy járványügyi helyzet következtében kialakult bizonytalanságoktól függetlenül a tanulás fontos a hallgatók számára. Csak 16%-uk nyilatkozott úgy, hogy amióta dolgozik a tanulás kevésbé jelentős számukra. A tanulás mellett a hallgatók számára a munkatapasztalat szerzése is fontos: 19,3%-uk szerint csak a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés hasznos, azonban a hallgatók többsége ennek ellenkezőjét vallja, tehát a tanulmányokhoz nem illeszkedő munkavégzés is lényeges és meghatározó lehet. POLLARD et al. (2013) szerint a munkavállalás pozitív hatást gyakorol a hallgatók soft skill-jeink, puha készségeinek a fejlődésére (csapatmunka, kommunikáció, felelősségvállalás, időbeosztás stb.), amelyek mind-mind olyan képességek, készségek, amelyeket a diákok az egyetemi képzés során nem tudnak megszerezni, vagy legalábbis csekély mértékben történik meg ezeknek a képességeknek a fejlesztése.

3. ábra. A tanuláshoz való hozzáállás a munka során szerzett tapasztalatok értelmében (N=235)

Forrás: saját szerkesztés

A hazai oktatásban jelentős problémát jelent, hogy a munkaerő-piaci igények kevésbé jelennek meg a kurikulumban, s a munkahelyi helyzetek távol esnek az oktatásban szerzett tapasztalatoktól (Óbudai Egyetem, STEM-Hungary jelentés 2018). Ebből kifolyólag érthető, hogy a hallgatók túlnyomó többsége szerint bármilyen munkahelyen szerzett tapasztalatból profitálni lehet.

A munkavállalás során szerzett tapasztalatokat és az erre vonatkozó állításokat két csoportra bonthatjuk, amelyek szerint a munkavégzés elbizonytalanította a hallgatókat abban, hogy a megfelelő szakmát választották-e, valamint a munkahelyen olyan karrierrel ismerkedtek meg, amelyek megerősítették bennük, hogy diploma nélkül is lehet boldogulni a munkaerőpiacon. A

másik csoportot az olyan tapasztalatokra vonatkozó állítások alkotják, hogy a diákmunkán szerzett tapasztalatok megerősítették a hallgatókat, hogy abban a szakmában szeretnének elhelyezkedni, amelyet az egyetemen is tanulnak, s arra ösztönzi őket, hogy az egyetemi tanulmányaikat a lehető legjobban fejezzék be. Megvizsgáltuk, hogy van-e összefüggés az alábbi változók és a hallgatók neme, intézményi jellemzői (képzési terület, képzési forma és finanszírozás), illetve a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése között. Eredményeink szerint a hallgatók neme, a képzési finanszírozási formája és a tanuláshoz való viszony, a munka során tapasztaltak között nincs szignifikáns összefüggés.

A keresztábra elemzés a képzési terület és alábbi változók között mutatott ki szignifikáns kapcsolatot: úgy érzem, hogy a diploma megszerzése nélkül is boldogulnék a munkaerőpiacon; olyan karrierutakkal ismerkedtem meg, amelyek azt bizonyították számomra, hogy diploma nélkül is sikeresek lehetünk; valamint csak azok a munkatapasztalatok hasznosak, amelyek kapcsolódnak az egyetemi tanulmányaimhoz. A tanárszakos hallgatók körében felülreprezentált azoknak a hallgatóknak az aránya, akik szerint nem igaz, hogy csak a tanulmányokhoz kapcsolódó tapasztalatok fontosak ($p=0,042$, adj.res.=2,1). Továbbá a tanárszakos hallgatók 54%-a úgy véli, hogy a diploma megszerzése nélkül is boldogulna a munkaerőpiacon, ezeknek a hallgatóknak az aránya szintén felülreprezentált ($p=0,047$, adj.res.=2,7). Ezzel szemben a pedagógusképzésben részt vevő hallgatók (tanító, gyógypedagógus, óvodapedagógus) körében alulreprezentált azoknak az aránya, akik úgy gondolják, hogy a végzettsége megszerzése nélkül is érvényesülnének a munkaerőpiacon ($p=0,047$, adj.res.=2,5). A képzési forma esetében is szignifikáns kapcsolatot találtunk az utóbbi két változóval. Az osztatlan képzésben tanulók 54%-a szerint diploma nélkül is boldogulna a munkaerőpiacon, szemben az alapszakosok 32%, a mesterszakosok 30%-val. Az osztatlan képzésben tanulók körében felülreprezentált azoknak az aránya, akik így vélekednek ($p=0,011$, adj.res.=3). A jelenlegi mintában osztatlan képzésben csak a tanárszakosok és az orvostanhallgatók tanulnak, azonban az orvos-és egészség tudományi hallgatók nem értenek azzal egyet, hogy diploma nélkül is érvényesülhetnek a munkaerőpiacon. Ebből kifolyólag megvizsgáltuk, hogy a tanárszakos hallgatókra mi jellemző a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése illetve a betöltött munkakör tekintetében, s elgondolkodtató eredményeket találtunk. Ugyanis a tanárszakos hallgatóknak csupán 17%-a dolgozott a vírus előtt olyan munkakörben, ami kapcsolódott a tanulmányaikhoz, ezek a diákok főként magántanárként, zeneoktatóként dolgoztak. A kérdőív kitöltésének pillanatában is ötödüknek illeszkedett a munkája a képzéshez. Csak a tanárszakos hallgatókat vizsgálva ($n=47$) a keresztábra elemzés szerint azoknak a tanárszakos diákoknak a körében, akiknek nem kapcsolódott a munkája a tanulmányaikhoz, felülreprezentált azoknak az aránya, akik szerint a munkavégzés során szerzett tapasztalatok alátámasztották, hogy diploma nélkül is lehet érvényesülni ($p=0,018$, adj.res.=3). Azt láthatjuk, hogy az említett hallgatók többsége nem olyan munkakörben dolgozik, amely szorosan illeszkedik a tanulmányaikhoz, mégis úgy vélik, hogy bármilyen munkatapasztalat hasznos lehet, s munkavégzés megerősítette őket abban, hogy végzettség nélkül is lehet érvényesülni. Úgy gondoljuk, hogy lemorzsolódás vagy a pályaelhagyás szempontjából ezek a hallgatók veszélyeztetettek lehetnek, hiszen olyan tapasztalatokra tesznek szert munkavégzés során, ami gyengítheti a tanulmányok iránti elkötelezettségüket.

A képzési jellemzők utána megvizsgáltuk, hogy a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés és tanuláshoz való viszony, a munka során szerzett tapasztalatok mutatnak-e szignifikáns

kapcsolatot. Mivel az alábbi kérdésblokk megválaszolásánál arra kértük a hallgatókat, hogy a járványügyi helyzettel függetlenül gondolják végig, hogy a munkavállalás során milyen tapasztalataik voltak, s ezek hogyan mutatkoztak meg a tanuláshoz való viszonyukban, így elsőként a vírus előtti időszakra fókuszáltunk. Az alábbi táblázatban nem tüntettük fel annak a néhány hallgatónak a választát, akik ebben az időszakban nem dolgoztak. Két változó kivételével szignifikáns összefüggést találtunk a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés és tanuláshoz való viszony között (4. táblázat).

Eredményeink szerint, akiknek egyáltalán nem kapcsolódik a munkája a tanulmányaihoz, azoknak a hallgatóknak a körében felülreprezentált azoknak az aránya, akik úgy érzik, hogy a diploma megszerzése nélkül is érvényesülnének a munkaerőpiacon. Ez az állítás az említett hallgatók 44,7%-ra jellemző. Hasonló eredményeket kaptunk, amikor azt vizsgáltuk, hogy a diákmunka során szerzett tapasztalatok, lehetőségek, milyen irányba befolyásolták a véleményüket. Ezek alapján elmondható, hogy a tanulmányaikhoz nem kapcsolódó munkát végzőket a diákmunka során szerzett tapasztalataik abban erősítették meg, hogy diploma nélkül is sikeresek lehetnek. Akinek szorosan kapcsolódik a munkája a tanulmányaikhoz, esetükben azok a hallgatók felülreprezentáltak, akik szerint csak a tanulmányaikhoz kapcsolódó munkatapasztalatok a fontosak.

4. táblázat. A tanuláshoz való viszony és a tanulmányokhoz illeszkedő munkavégzés összefüggései (N=223)

Szorosan kapcsolódik		A munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése				
		Részben	Egyáltalán nem	Sign.	χ^2	
Amióta dolgozom a tanulás kevésbé fontos számomra	nem igaz	84,2	79,2	85,6	0,780	1,087
	igaz	15,8	20,8	14,4		
Diploma nélkül is boldogulnék a munkaerőpiacon.	nem igaz	73,7	68,8	55,3	0,037	8,476
	igaz	26,3	31,3	44,7		
Csak a tanulmányaimhoz kapcsolódó tapasztalat a fontos.	nem igaz	60,5	71,4	91	0,001	22,739
	igaz	39,5	28,6	9		
Megerősítette, hogy a szakmámban szeretnék elhelyezkedni	nem igaz	21,6	29,2	56,8	0,001	22,393
	igaz	78,4	70,8	43,2		
Elbizonytalanítottak, hogy a „nekem való” szakmát tanulom-e.	nem igaz	91,9	78,7	77,1	0,068	7,136
	igaz	8,1	21,3	22,9		
Ösztönöznek, a tanulmányaim sikeres befejezésére.	nem igaz	18,4	34	49,2	0,003	13,915
	igaz	81,6	66	50,8		
Bebizonyították, hogy diploma nélkül is sikeresek lehetünk.	nem igaz	81,1	72,9	53,8	0,001	16,338
	igaz	18,9	27,1	46,2		

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.
Forrás: saját szerkesztés

Az említett hallgatók 39,5%-a vélekedik így, míg többségük szerint nem csak ezek a tapasztalatok fontosak, annak ellenére, hogy ők is a tanulmányaikhoz illeszkedő munkát végeznek. Akár a szorosan, akár részben illeszkedik a hallgatók munkája a képzéshez, azt tapasztaljuk, hogy a körükben a diákok többségét a diákmunkájuk abban erősített meg, hogy a szakmájukban szeretnének elhelyezkedni a végzettség megszerzése után. Míg ez nem jellemző azoknak a hallgatóknak 56,8%-ra, akik nem a képzésükhöz kapcsolódó munkakörben dolgoznak. A tanulmányaikhoz szorosan munkát végző hallgatókra jellemző leginkább, hogy a munkavégzés során szerzett tapasztalataik arra ösztönzik őket, hogy a tanulmányaikat a lehető legsikeresebben fejezzék be és bebizonyították számukra, hogy a diploma megszerzése fontos a jövőbeni elhelyezkedésük szempontjából. Eredményeinkből jól körvonalazódik, hogy a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés összefüggésben van a képzés sikeres befejezésével, a szakmában való elhelyezkedési tervekkel. Úgy véljük, hogy a hallgatók számára fontos lenne, hogy az egyetemi képzés során tanultak a gyakorlatban is kipróbálhassák, alkalmazhassák az elméleti tudásukat a gyakorlatban. Továbbá a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzés során speciális szakmai tapasztalatra, kapcsolatokra tehetnek szert, ami a jövőbeni munkaerőpiaci elhelyezkedésük során előnyükkel jár. Annak ellenére, hogy a tanulmányaikhoz nem illeszkedő munka során is a hallgatók számos készsége, képessége fejlődik, a szakirodalom szerint a későbbi megtérülés szempontjából az ilyen típusú munkák kevésbé válik a hallgatók hasznára (FÉNYES – MOHÁCSI 2019). A korábbi kutatások szerint, ha a tanulmányokhoz nem illeszkedő munkavégzéshez olyan tényezők társulnak, mint az anyagi nehézségek, a képzésbe való csatlóadás, vagy, ha a hallgatók úgy gondolják, hogy az általuk választott szak piacképtelen, vagy a munkavállalás során olyan tapasztalatokat szereztek, melyek szerint a végzettség megszerzése nem fontos, akkor lemorzsolódás szempontjából veszélyeztetett hallgatókká válnak (KOVÁCS et al. 2019).

6. ÖSSZEGRÉS

A diákok családjának anyagi helyzetét tekintve, a hallgatók 55%-nak nem történt változás a család anyagi státusában a járvány következtében, azonban a megkérdezettek harmadának (32,3%) negatívan befolyásolta. 10 fő számolt be pozitív változásról, a hallgatók csaknem tizede pedig nem tudta megítélni, hogy a családjuk anyagi helyzete milyen változásokon esett át a járványügyi intézkedések következtében. A megkérdezett hallgatók saját anyagi helyzetét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy hallgatók többségét érintő drasztikus, negatív irányú változás nem történt. A vírust megelőző időszakban a hallgatók több mint fele (56,7%) átlagos anyagi helyzetről számolt be, akiknek mindenünk megvolt, ami szükséges a mindennapjaik során, de nagyobb kiadásokat nem engedhettek meg maguknak. A hallgatók 4,7%-nál néha előfordultak komolyabb anyagi gondok, 1,7%-nál gyakran szembesültek anyagi nehézségekkel a mindennapjaik során. A koronavírus megjelenése megváltoztatta a hallgatók életét, a megkérdezettek csaknem fele hazaköltözött a szüleikhez, s visszamondták az albérletüket vagy kiköltöztek a kollégiumból. Negyedük elvesztette a munkáját, s ezeknek a hallgatóknak a 26%-nak jelentős gondot okozott a munkájuk elvesztése, ugyanis nem volt már forrásból származó jövedelmük. A hallgatók többségét nem érintették a járványügyi intézkedések, változatlanul tudtak tovább dolgozni, vagy néhány hetes leállás után álltak ismét munkába. Viszont tavasszal megduplázódott azoknak a

hallgatóknak a száma, akiknél előfordult, hogy a mindennapi kiadásaikat sem tudták fedezni, ebben az időszakban már a megkérdezettek tizedét érintette. A mindennapi anyagi gondokkal való küzdelem továbbra is a hallgatók alacsony százalékára volt jellemző, azonban a számuk az intézkedések következtében emelkedett. A nyári szünetre stabilizálódott a hallgatók munkavállalási gyakorisága, a diákok több mint fele rendszeresen dolgozott, s a többségük az őszi szemeszterben is tudta folytatni a munkáját. Az őszi szemeszter a munkavállalás gyakorisága és a munkaórák száma megközelítette a vírus előtti időszakban tapasztaltakat. Hasonló tendencia volt megfigyelhető az anyagi helyzetükben is, ugyanis a gyakori vagy mindennapi anyagi gondokkal küzdők száma csökkent a tavaszi időszakhoz képest. Feltételezhető, hogy az anyagi helyzetének javulását segítette, hogy a szemeszter során különböző támogatásokban, ösztöndíjakban is részesülhetnek a munkából származó jövedelem mellett. Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy a kérdőív kitöltésének pillanatában ismételt magasabb volt az anyagi gondokkal küzdő hallgatók száma. A kutatásra 2021 januárja és március első hete között került sor, egyrészt a vizsgaidőszak miatt a hallgatók kevesebbet is dolgozhatnak, mérséklik a munkaórát (36%-uk ekkor nem dolgozott), másrészt ebben az időszakban az egyetemisták nem kapnak támogatást a felsőoktatási intézménytől, ugyanis az ösztöndíjak, szociális támogatások folyósítása általában márciusban kezdődik el, s ez rányomhatja a bélyeget az anyagi helyzetükre. A hallgatók munkavállalási lehetőségére és anyagi helyzetére vonatkozó hipotézisünk nem nyert bizonyítást, hiszen az eddig eredményeink alapján azt láthatjuk, hogy a hallgatók többsége dolgozott és dolgozik a járványügyi helyzet alatt, s komolyabb anyagi gondjaik nem voltak.

Az oktatáskutatás szempontjából fontos kutatási kérdésnek tekintettük, hogy mi jellemző a munka és a tanulás viszonyára. Egyrészt a járványügyi helyzet hogyan alakította át a hallgatók tanuláshoz való viszonyát, fontosabb lett a tanulás vagy sem? Másrészt a vírustól függetlenül hogyan befolyásolja a munkavégzés, a munkahelyen szerzett tapasztalatok a tanulmányokhoz való hozzáállást. A járvány előtti időszakban a válaszadók 9,1%-a szakította meg a tanulmányait legalább egy félévre. Az említett hallgatók a tanulmányok megszakításának okaként főként anyagi okokat (11,5%), a motiváció hiányát (11,5%) és az egyetemi képzésben való csalódást (8%) nevezték meg, 23%-uk személyes okokat (családi, egészségügyi okok, Erasmus/külföldi tanulmányi út).

A járvány első hullámában, a tavaszi időszakban néhány hallgató számolt be arról, hogy gyakran gondolkodott a tanulmányok megszakításán, egyrészt a vírus és távoktatás miatt, másrészt személyes okokból merült fel bennünk. Ami elgondolkodtató volt, hogy ezen a néhány hallgatónk kívül a válaszadók 22%-ban is felmerült néhányszor a tanulmányok megszakítása, azonban ténylegesen csak néhány diák élt a passzív félévek lehetőségével. Erre vonatkozó feltételezésünk nem teljesült, hiszen a tanulmányok megszakítása nagyon kevés hallgatót érintett, s ezek a hallgatók is inkább intézményi és személyes okokra hivatkoztak, mintsem a járvány következtében kialakult anyagi vagy tanulmányi helyzetükre.

A hallgatók demográfiai, szociokulturális háttere és a passzív félévek megléte között egy esetben találtunk szignifikáns kapcsolatot. A keresztábra elemzésünk szerint, akiket a szülei semmilyen módon nem tudnak támogatni, azoknak a hallgatók körében felülreprezentált azoknak az aránya, akik legalább egyszer már megszakították a tanulmányaikat ($p=0,005$, adj. res.=3,2). Ez ebben az esetben azt jelenti, hogy főként a kényszerből munkát vállalók, anyagi gondokkal küzdők veszélyeztetettek a lemorzsolódás szempontjából. Korábbi lemorzsolódott

hallgatókat vizsgáló kutatásunk szerint maguk a dolgozó diákok eleve egy veszélyeztetett hallgatói csoportot alkotnak, közülük különösen fontos azoknak a hallgatóknak az azonosítása, akik intézményi (mint jelen esetben a gyakorlati oktatás minőségére, távoktatás során a kontakt hiányára) és anyagi gondokkal is küzdhetnek (KOC SIS – PUSZTAI 2020, KOVÁCS et al. 2019). A munkavállalás távol tartja a hallgatókat az egyetemi kultúrába való beilleszkedéstől, ami csökkentheti a diplomaszerzés sikerét (TINTO 1975), s a távoktatás tovább nehezíti az oktatókkal és hallgatótársakkal való interakciót illetve hallgatótársakkal és az oktatókkal kialakított kapcsolatok csökkenése növeli a hallgatók eredménytelenségének a rizikóját (PUSZTAI – GYÖRI 2021), ugyanis az intézményi kapcsolatok a lemorzsolódás elleni védőfaktorok lehetnek.

7. LIMITÁCIÓK ÉS KONKLÚZIÓ

A kutatásunk a hallgatók munkavállalási lehetőségeinek és az anyag helyzetük változására összpontosított, a jelenlegi kutatásunk fókuszán kívül esett a járvány sújtotta rizikócsoporthoz tartozók teljes körű azonosítása. Az eddigi eredményeinkből láthatjuk, hogy a komolyabb anyagi gondokkal küzdő hallgatók alkothatnak egy rizikócsoporthoz, de nem vizsgáltuk mélyebben, hogy az eleve létfenntartás miatt dolgozó hallgatóknak hogyan változott a járvány alatt az anyagi helyzete és a munkavállalási lehetősége. Ahogy az alacsony elemszám miatt azt a hallgatói csoportot sem vizsgáltuk eddig részletesebben, akik a járvány következtében elvesztették a munkájukat, s ezzel nehezebb anyagi helyzetbe kerültek. Tovább az is kiderült, hogy a mintában szereplő tanárszakos hallgatók egy része is veszélyeztetett lehet, hiszen az esetükben azt tapasztaltuk, hogy a munkavállalásuk során olyan tapasztalatokra tettek szert, amelyek elbizonytalanították őket abban, hogy érdemes-e diplomát szerezni, hiszen ezek a hallgatók főként abban a tekintetben voltak felülreprezentáltak, akik úgy vélik, hogy diploma nélkül is érvényesülhetnek a munkaerőpiacon. Kutatásunk egyik limitációja, hogy a hallgatók munkavállalási jellemzőit képzési területenként vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy az egyes képzési területek esetében az elemszámok elaprózódtak, így ebben az esetben nem vonhatunk egyértelmű következtetéseket arra vonatkozóan, hogy melyek azok a képzési területek és szakok, amelyeken a legmagasabb a hallgatók munkavállalási aránya és erőteljesebb lehet a lemorzsolódásra való hajlam. A jelenlegi kutatásunkkal a fő célunk az volt, hogy képet kapjunk arról, hogy a koronavírus és az intézkedések milyen mértékben változtatták meg a hallgatók munkavállalási lehetőségeit, anyagi helyzetét és a tanulás fontosságát, s melyek azok a vizsgálati területek, amelyek további kutatást igényelnek az összefüggések mélyebb feltárása érdekében. Eddig eredményeink a téma további kutatásának kiindulópontjaként szolgáltathatnak.

HIVATKOZÁSOK

ARISTOVNIK, A. –KERŽIČ, D. –RAVŠELJ, D. – TOMAŽEVIČ, N. – UMEK, L. (2020): Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability* 12(20) <https://doi.org/10.3390/su12208438>

- Baffoe-Bonnie J. – County, D. – Golden, L. (2007): Work-Study: Time Use Tradeoffs among Employed Students and Implications. For the IATUR – XXVIII Annual Conference, Washington, DC, October 17-19. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1078688>
- CURTIS, S. – SHANI, N. (2002). The effect of taking paid employment during term-time on students' academic studies. *Journal of Further and Higher Education*, 26(2), 129–38. <https://doi.org/10.1080/03098770220129406>
- DARMODY, M. – SMYTH, E. (2008): Full-time students? Term-time employment among higher education students in Ireland. *Journal of Education and Work*, 21(4), 349–362. <https://doi.org/10.1080/13639080802361091>
- FÉNYES, H. – MOHÁCSI, M. (2019): *Munkaerőpiac és emberi tőke*. Elmélet és gyakorlat. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HÁMORI, Á. – HORVÁTH, Á. – VEROSZTA, Zs. (2018): A tanulmányok melletti munkavállalás háttere és hatása a továbbtanulási tervekre. In Hámori Á. (szerk.): *Erőforrások, eredmények és élmények a felsőoktatásban*. Az EUROSTUDENT VI nemzetközi hallgatói kutatás magyarországi eredményei. Budapest, Oktatási Hivatal. 101–116.
- HEINZ, W. R. (1999): *From Education to Work: Cross National Perspectives*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527876>
- KOCSIS, ZSÓFIA (2020): A hallgatói munkavállalás mint a lemorzsolódás egyik lehetséges tényezője. *Educatio* 29(2), 295–304. <https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.2.9>
- KOCSIS, ZSÓFIA (2021): Munkahelyi közösségek. In Pusztai, Gabriella (szerk.): *Nevelésszociológia: Elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 285–302.
- KOCSIS, Zs. – ALTER, E. (2021b): A hallgatói munkavállalás jellemzői és a lemorzsolódásban játszott szerepe a STEM területeken. In Simonics, István – Holik, Ildikó – Tomory, Ibolya (szerk.): *Módszertani újítások és kutatások a szakképzés és a felsőoktatás területén: X. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia Tanulmánykötet*. Budapest, Óbudai Egyetem. 156–171.
- KOVÁCS K. et al. (2019): *Lemorzsolódott hallgatók*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KRISTÓF, Zs. (2020). International trends of remote teaching ordered in light of the Coronavirus(COVID-19) and its most popular video conferencing applications that implement communication. *Central European Journal of Educational Research* 2(2), 84–92. <https://doi.org/10.37441/CEJER/2020/2/2/7917>.
- MASEVIČIŪTĒ, K. – ŠAUKECKIENĒ, V. – OZOLINČIŪTĒ, E. (2018): EUROSTUDENT VI. Combining Studies and Paid Jobs. Vilnius, UAB “Araneum” http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/TR_paid_jobs.pdf
- MARKOS, V. – KOCSIS, Zs. – DUSA, Á. R. (2019): A civil aktivitás, a hazai és a külföldi munkavállalás különböző megjelenési formái a lemorzsolódás folyamatában. In Pusztai, Gabriella – Engler, Ágnes – Kocsis, Zsófia (szerk.): *KozmaPolisz. Tanulmányok Kozma Tamás 80. születésnapjára*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 275–288.
- MCCOY, S., – SMYTH, E. (2004): *At work in school*. Dublin, ESRI/Liffey Press.

- OECD (2015): *Social, Employment and Migration Working Papers* No. 169. Working and learning: Adiversity of patterns. Glenda Quintini. <https://dx.doi.org/10.1787/5jrw4bz6hl43-en>
- OSTOJ, I. (2020). Determinants of Student Employment in Poland. *Higher Education in Russia and Beyond* 24(3), 12–13.
- PERNA, L. (2010): *Understanding the Working College Student New Research and Its Implications for Policy and Practice*. Sterling, Stylus Publishers.
- POLLARD, E. – WILLIAMS, M. – ARTHUR S. – MEHUL KOTECHA, M. (2013). *Working while Studying: a Follow-up to the Student Income and Expenditure Survey 2011/12*. Research paper number 142. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/250991/bis-13-1248-working-while-studying-a-follow-up-to-the-student-income-and-expenditure-survey-2011-12.pdf
- PUSZTAI G. (2015): *Pathways to success in higher education*. Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-05577-1>
- PUSZTAI, G. – KOCSIS, Zs. (2019): Combining and Balancing Work and Study on the Eastern Border of Europe. *Social Sciences* 8(6) 193.
- PUSZTAI G. – SZIGETI F. (szerk.) (2018): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- PUSZTAI G. – GYŐRI K. (2021): Learning Alone – a kapcsolati beágyazódás vizsgálata a távolléti oktatás alatt. *Educatio* 30 (1), 112–125. <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.1.9>
- RIGGERT, S. C. – BOYLE, M. – PETROSKO, M. J. – ASH, D. – RUDE-PARKINS, C. (2006): Student Employment and Higher Education: Empiricism and Contradiction. *Review of Educational Research* 76(1), 63–92. <https://doi.org/10.3102/00346543076001063>
- TEICHLER, U. (2011): International Dimensions of Higher Education and Graduate Employment. In Allen J. – van der Velden R. (eds): *The Flexible Professional in the Knowledge Society*. Higher Education Dynamics vol 35. Dordrecht, Springer. 177–197. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1353-6_7
- TINTO, V. (1975) Dropout from Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research. *Review of Educational Research* 45 (1) 89–125. <https://doi.org/10.3102/00346543045001089>